

Конопельський В. Я., д. ю. н., доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології ОДУВС  
Чекмарьова І. М., к. ю. н., доцент кафедри кримінального права та кримінології ОДУВС

## ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МИРОВОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Перетворення, що відбуваються нині в усіх сферах соціально-економічного та політичного життя, викликають необхідність перегляду усталених поглядів щодо системи відправлення правосуддя, що поряд із

242

настанням нового етапу державотворення роблять природнім сплеск інтересу до вітчизняної та світової історії розвитку й становлення окремих правових судових інститутів. У сукупності наведене призвело до того, що судова реформа, яка нині триває в Україні, викликала величезний інтерес до історії становлення національного правосуддя, його генези й основних етапів еволюції. Наша країна зробила свій європейський вибір, підписавши 27.06.2014 Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, тим самим задекларувавши ряд основоположних принципів, цілей та завдань, обставин та мотивів, що стали приводом для укладання цього документа. Одним із основоположних завдань є судова реформа, а саме створення чесної, прозорої та ефективної судової влади. Передумовою поставлення перед нашою країною такого завдання, як проведення судової реформи, стало рішення Європейського суду з прав людини від 09.01.2013. У цьому рішенні ЄСПЛ констатував наявність серйозних системних проблем функціонування судової влади в Україні, та зазначив, що Україна повинна негайно запровадити у своїй правовій системі загальні реформи. Малось на увазі не лише реформування системи судової дисципліни, але й інституційної побудови цієї системи. Аналізуючи досвід зарубіжних країн та історію розвитку судочинства в Україні та Європі, є доцільним розглянути можливість запровадження в Україні мирових судів, як один із напрямів реформ, а також дієвий механізм повернення довіри населення до судів та суддів зокрема. Унікальність сучасної історії мирової юстиції в нашій країні полягає в тому, що протягом усього процесу реформування судової системи в Україні, яке триває вже не одне десятиліття, науковці й законодавець час від часу повертаються до ідеї запровадження мирових судів. До особливостей діяльності та функціонування мирових судів можна віднести наступне: - територіальний характер діяльності – мирові судді призначаються в чітко визначеному окрузі/муніципалітеті/місті (як правило, там, де вони проживають), їхня юрисдикція поширюється лише на цю територію; - участь місцевого населення або органів місцевого самоврядування в призначенні/обранні мирових суддів – їх обирає безпосередньо населення відповідної території або призначають відповідні органи місцевої влади чи державні органи за пропозицією органів місцевої влади; - обмеженість компетенції мирових судів – зазвичай вони розглядають цивільні справи незначної вартості або ті, які спеціально визначені законодавством як підсудні мировим судам, а також кримінальні справи про правопорушення невеликого ступеня тяжкості; - відсутність, як правило, вимоги про наявність у мирового судді фахової юридичної освіти, проте встановлюються певні вимоги до кандидата: розумність, здоровий глузд, здатність діяти справедливо, загальна освіченість, повага населення до нього, відсутність судимості тощо. Ідею створення інституту мирового суду в нашій державі неодноразово розглядали й на рівні спроб законодавчого закріплення. Зокрема, у 1992 р., під час підготовки проекту Конституції України. Однак вона не знайшла підтримки й була відхилена. При цьому, як і теоретичні пропозиції з даного питання, така ідея характеризувалася неоднозначністю поглядів на оптимальну модель. До висновку про необхідність введення в процесуальне законодавство України інституту реституційного (відновного) правосуддя і прискорення

утворення та впровадження процесуальної форми діяльності суду присяжних і мирових суддів, дійшли учасники парламентських слухань на тему: «Про стан правосуддя в Україні», що відбулися 23 травня 2007 р. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України 8 квітня 2008 р., також передбачала необхідність створення мирових судів. 10 жовтня 2008 р. у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про мирових суддів територіальних громад» (реєстр. № 3291). Інститут мирових суддів мало бути спочатку впроваджено в систему місцевого самоврядування, а згодом набутий цими суддями досвід мав стати основою для формування інституту мирових суддів у реформованій судовій системі країни. Згідно зі ст. 2 законопроекту, передбачалося, що мировий суддя – посадова особа територіальної громади, а рішення, що він прийняв, не матиме обов'язкового характеру, оскільки підлягатиме виконанню сторонами добровільно. Окрім регулювання правового статусу та організаційно-правових засад діяльності мирових суддів, законопроект включав процедуру мирового розгляду спорів та вирішення справ, водночас він не давав чіткого розуміння того, чи мирові суди (судді) – це альтернатива місцевим судам чи обов'язкова інстанція при врегулюванні незначних правових спорів, а також не закріплював механізму оскарження та перегляду відповідних рішень мирових суддів. Цей законопроект не знайшов підтримання парламентської більшості. У 2013 р. Конституційна асамблея розробила Проект Концепції внесення змін до Конституції України, у якому, поряд з іншими змінами, передбачалося і запровадження інституту мирових суддів, а також закріплення в Конституції України можливості встановлення альтернативних процедур урегулювання спорів, що враховуватиме позицію Комітету Міністрів РЄ стосовно зниження навантаження на суди загальної юрисдикції (Рекомендація № R (86) 12 від 16 вересня 1986 р.). Зауваження та пропозиції Центру політикоправових реформ щодо цієї норми полягали в необхідності передбачення в Конституції України можливо

243

сті встановлення альтернативних процедур врегулювання спорів, зокрема шляхом запровадження інституту мирових суддів. У липні 2013 р. Президент України вніс на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів» (реєстр. № 2522 а), попередньо схвалений Постановою Верховної Ради України від 10 жовтня 2013 р. Конституційний Суд України визнав зазначений законопроект таким, що відповідає вимогам ст. 157 і 158 Конституції України. Конституційна Асамблея опублікувала для широкого громадського обговорення Концепцію внесення змін до Конституції, у якій зазначено, що в перспективі подальше вдосконалення конституційного регулювання у сфері правосуддя та організації і діяльності судової влади має ґрунтуватися, зокрема, на функціонуванні мирових судів. Однак влітку 2014 р. цей законопроект було знято з розгляду на засідання Верховної Ради України, оскільки голосування за нього не було результативним. Станом на сьогодні, незважаючи на численні спроби законодавчого оформлення в нашій країні інституту мирових судів та заяви в наукових колах про доцільність таких новацій, а також наявність правових передумов і міжнародних рекомендацій, що можуть бути втілені мировими судами, вони залишаються лише «потенційним» інститутом. Отже, за висновком юристів, функціонування такої ланки судочинства, як мирові судді, має значні переваги. Зокрема, інститут мирових суддів: - полегшить доступ до правосуддя громадянам, які проживають у віддалених населених пунктах; - полегшить громадянам можливість захисту їхніх порушених прав; - розширить способи захисту населенням порушених прав; - сприятиме ефективному і швидкому здійсненню правосуддя за місцем проживання; - сприятиме зручності населенню щодо явки за викликами на розгляд справ; - прискорить вирішення дріб'язкових і малозначущих конфліктів; - сприятиме оперативності розгляду справ судами; - реально зменшить навантаження на місцеві суди; - приведе до підвищення довіри населення до правосуддя; - наблизить суд до суспільства. Інститут мирових суддів має ряд переваг порівняно з наявною

судовою системою України, що налагодить її ефективність та забезпечить належний доступ до неї населення. З огляду на це, коректним є запровадження громадської моделі мирового судочинства, що зумовить необхідність вирішення окремих практичних проблем та реалізацію засад судової реформи у нашій державі. Під час проведення судової реформи в Україні можливим було б розглядати запровадження інституту мирових суддів під час здійснення цивільного та кримінального судочинства у першій інстанції. Проте на сьогодні такі ідеї не знаходять підтримки у вітчизняного законодавця, оскільки цей процес потребує багатьох зусиль: трансформації законодавства, створення нових інституцій, матеріальних витрат. Але, незважаючи на всі перешкоди, впровадження мирових судів дасть змогу розвантажити органи судової влади, наразі переповнені цивільними й кримінальними справами суди. Отже, сучасне становище судової системи України підтверджує об'єктивну необхідність створення мирових судів в Україні, оскільки інститут мирової юстиції чи не найбільше наділений потенційною можливістю вирішення поточних проблем судової влади. Відтак, наступний аспект, що потребує дослідження в межах з'ясування перспектив реформування судової влади країни, яка оголосила європейський курс розвитку, є, безумовно, з'ясування того, чи відповідатиме така новація міжнародним стандартам і рекомендаціям європейського співтовариства.